

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИНВЕСТИЦИЯЛАР ЖӘНЕ ДАМУ МИНИСТРЛІГІ
БАЙЛАНЫС, АҚПАРАТТАНДЫРУ ЖӘНЕ АҚПАРАТ КОМИТЕТІ
«БАС РЕДАКТОРЛАР КЛУБЫ» ҚОҒАМДЫҚ БІРЛЕСТІГІ
ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

КОМИТЕТ СВЯЗИ, ИНФОРМАТИЗАЦИИ И ИНФОРМАЦИИ
МИНИСТЕРСТВА ПО ИНВЕСТИЦИЯМ И РАЗВИТИЮ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ОО «КЛУБ ГЛАВНЫХ РЕДАКТОРОВ»
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ

Қазақстандық БАҚ заманауи талаптарға сай дамуы мен
модернизациялау мәселелерін талқылауға арналған
«ҚАЗАҚСТАН ЖУРНАЛИСТИКАСЫНЫҢ
БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ» атты
Республикалық ғылыми-практикалық конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

29 қазан, 2014 ж.

МАТЕРИАЛЫ

Республиканской научно-практической конференции
«НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ КАЗАХСТАНСКОЙ
ЖУРНАЛИСТИКИ»,
посвященной вопросам модернизации и
дальнейшего развития отечественных СМИ

29 октября 2014 г.

МЕДИАНАРЫҚТАҒЫ ОЗЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: ТРЕНДТЕР МЕН ТӘЖІРИБЕЛЕР

Ақпарат дәуірі аталатын бүгінгі заманда журналистика көз ілеспес жылдамдықпен дамуда. Бүгінде ақпарат бірлігін битпен өлшейтінін білеміз. 8 бит 1 байтқа тең келеді. Осы 1 байт көлемі әліпбидегі 256 символды танытатын ақпараттық өлшем саналады. 1 секундте 1 млн байт ақпаратты тасымалдауға болатын заманда өмір сүрудеміз. Сол үшін де технологияның осындай мүмкіндіктері журналистика саласындағы ақпарат пен оқиғалардың лездігі мен жылдамдығына кепіл бола алады.

«Журналистика – бұл миссия», – дейді журналистика мен мультимедианың бүгінгі үрдістерін бағалаған жазушы, журналист Дебора Кемпбелл. Журналистика әрі кәсіп, әрі міндет. Қоғам алдындағы үлкен жауапкершілік. Осы жауапкершілікке студент кезінен баулу, тәрбиелеу – осы салада мамандар даярлайтын оқу орындарының міндеті.

Ақпарат заманының талабы мен тартуы көп. Десек те болашақ журналист үшін ақпараттардың тізгінін еркін меңгеру үшін де ақпараттық технология мен мультимедиалық құралдармен тіл табыса білуі тиіс.

Бүгінде мультимедиалық құралдарды игерген әмбебап журналистерге деген сұраныстың артуы заңды да. Multimedia лат. multum – көп және media – medium – құрал деген сөздерінен шыққан. Ақпараттың бірнеше түрін: мәтін, фото, графика, дыбыс, бейне, анимацияны бір жобаға шорғыландыратын мультимедиа қазіргі журналистиканың визуалды, ақпараттық тірегі деуге болады.

Журналистерге мультимедиамен жұмысты қалай бастауға болады? Шетелдік әйгілі Conde Nast мультимедиалық баспаның продюсері Джехангир Ирани фото, видео не аудиомен жұмыста жаңа бастаған журналистер үшін тәжірибе мен дағды басты сабақ. Әрдайым жеке блогында түсірген мультимедиалық туындыларын жариялап отыру жас журналистерге көп мүмкіндіктер береді. Фотомен жұмысты бастаған журналист камера және құралдар жайлы пайдалы кеңестерді ВН Photo/Video сайтынан алуға болады. Арнайы фотожурнализм жайлы курстарға бару әрбір журналистің өзінің таңдауында. Дегенмен әлем журналистеріне танымал Lynda.com оқулықтарын пайдалануға әбден болады. Кәсіби журналистердің аккаунттарын, жаңалықтар агенттіктерінде ақпаратты әрқашан ізденіп оқи жүру бұл саладағы жаңа үрдістерді, жаңалықтарды хабардар ететіні анық. Twitter платформасындағы @nytimesphoto, @popphoto, @reuterspictures, @MagnumPhotos и @petesouza кәсібилердің кеңесі әрдайым назарда болуы тиіс.

Ғылыми редакторлар:
ф.ғ.к., доц. *С. Медеубек*
с.ғ.д., профессор *Г.С. Сұлтанбаева*

Жауапты редакторлар:
ф.ғ.д., профессор *Ш.Ы. Нұрғожина*
аға оқытушы *Д.Ө. Байғожина*

Техникалық редактор:
аға оқытушы *А. Ақынбекова*

«Бас редакторлар клубы» Қоғамдық бірлестігі ұйымдастыруымен өткен Қазақстандық БАҚ заманауи талаптарға сай дамуы мен модернизациялау мәселелерін талқылауға арналған «Қазақстан журналистикасының бүгінгі мен болашағы» атты республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. 29 қазан, 2014 ж. / жауапты ред.: Ш.Нұрғожина, Д.Байғожина. – Алматы: Қазак университеті, 2014. – 137 б.

ISBN 978-601-04-0874-6

Жинаққа «Қазақстан журналистикасының бүгінгі мен болашағы» атты республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары жарияланды. Қазақстандық медианарықтың дамуы, баспа және электронды медиа мәселелеріне, журналист мамандар дайындау талаптарына арналған жинаққа еліміздегі БАҚ басшылары, ғалымдар, оқытушылар мен студенттердің зерттеулері енгізілді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ИНВЕСТИЦИЯЛАР ЖӘНЕ ДАМУ МИНИСТРЛІГІ
БАЙЛАНЫС, АҚПАРАТТАНДЫРУ ЖӘНЕ АҚПАРАТ КОМИТЕТІ
«БАС РЕДАКТОРЛАР КЛУБЫ» ҚОҒАМДЫҚ БІРЛЕСТІГІ
ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

КОМИТЕТ СВЯЗИ, ИНФОРМАТИЗАЦИИ И ИНФОРМАЦИИ
МИНИСТЕРСТВА ПО ИНВЕСТИЦИЯМ И РАЗВИТИЮ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ОО «КЛУБ ГЛАВНЫХ РЕДАКТОРОВ»
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ

Қазақстандық БАҚ заманауи талаптарға сай дамуы мен
модернизациялау мәселелерін талқылауға арналған

«ҚАЗАҚСТАН ЖУРНАЛИСТИКАСЫНЫҢ
БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ» атты

Республикалық ғылыми-практикалық конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ

29 қазан, 2014 ж.

МАТЕРИАЛЫ
Республиканской научно-практической конференции
«НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ КАЗАХСТАНСКОЙ
ЖУРНАЛИСТИКИ»,

посвященной вопросам модернизации и
дальнейшего развития отечественных СМИ

29 октября, 2014 г.

Алматы
«Қазақ университеті»
2014

МАЗМҰНЫ

Сұлтанбаева Г. Медианарықтағы озық технологиялар: трендтер мен тәжірибелер	3
Шыңғысова Н. Өңірлік газеттердегі жарнама және рг-материалдардың ерекшеліктері	5
Бекболатұлы Ж. Еуропадағы журналистік білім беру: Польша тәжірибесі	8
Нургожина Ш. Деловая журналистика в информационном пространстве Казахстана: как стать партнером	11
Ахметова Л. Исследовательская журналистика: поиски неизвестных героев	14
Барлыбаева С. Тенденции современной журналистики	16
Мухамбедьярова А. Развитие информационного пространства в Республике Казахстан	19
Тұрсын Қ., Досжанова Қ. Тележурналистиканың негізгі бейнелеу элементтері	22
Тұрсын Қ. Отандық телепублицистикадағы дәстүр сабақтастығы	26
Альжанова А. Исследование казахской степи немецкими учеными XIX века	30
Қабылғазина К. Ақиқат пен жалғандық мәселелері және БАҚ	33
Әбдірайымқызы М. Қазақстанда журналистика кәсіп көзі бола алмайды!	36
Қабдолданова Б. Кәсіп түбі нәсіп	39
Ногайбаева Ж., Әлім А. Болашақтың журналистерін дайындау игілікті ісі – біздің қолымызда	41
Ложникова О. Студенческая радиопередача в контексте формирования интеллектуальной нации	44
Муканова Г. К методике преподавания будущим журналистам жанрового разнообразия медиатекстов	48
Жеделов Қ. Бейнелеу өнері түрлерімен дизайнды оқыту саласында тиянақты жүргізу мәселелерін ғылыми-тәжірибелік тұрғыдан қарастыру	50
Жанабекова М. Ethics in journalism	52
Велитченко С. К вопросу о языковой подготовке журналистов для новых медиа	53
Жұмабекұлы С. Құқықты журналистиканың қазақстандық және шетелдік үлгілері	57
Ағыбаев Қ. «Ұлттық қор», «ұлттық байлық» немесе «ұлттық арналар...»	61
Нуриден Р., Маманқұлова А. Жаңа технологиялар және радиожурналистика	63
Негизбаева М. Управленческие коммуникации в медиаиндустрии	67
Султаналиева А. Профессиональная подготовка журналистских кадров в вузах Кыргызстана	71
Саудабекова Э. Эволюция семиотических средств культуры	74
Нода Л. Интеллектуальный потенциал нации: современные аспекты развития и СМИ	76
Сұлтанбаева Э. Жаһандану үдерісіндегі медиамәдениеттің қоғаммен өзара әрекеттестігі	79
Есхуатова Н. Трансформация журналистики: от профессиональной деятельности к социальной ответственности	82
Байгожина Д. Қазақ баспасөзінің ұлттық-мәдени құндылықтарды қалыптастырудағы ролі	83
Әлімжанова А. Интернет журналистиканың даму кезеңдері	87
Рушанова Н. Дикторлардың сөйлеу мәдениеті	91
Тагвиашвили Н., Мажитова А. Приемы создания заголовков в разрезе нейролингвистических аспектов восприятия речи	94
Башарова Г., Тойшыбекова Б. «Жас өркен» баспасөз орталығы – руханият ошағы	97
Джанабаев М. Ethical and legal issues in journalism of the USA	100
Жұмабекова Г. Әлемдік коммуникациядағы әлеуметтік желілердің ықпалы мен қызметі	102
Тасилова А. Ғаламтордағы коммуникация немесе «коммуникацияға» түсіндірме	105
Дарханбаева М. Нарық жағдайындағы спорттық индустрия	107
Күзербаева А. Әлеуметтік-коммуникациялық құралдар	111
Досжанова Қ. Қазақстан мұнай-газ компанияларының мысалында Рг-қызметтің тиімділігін бағалау	115
Мұхамеджанов Д. Өнер – біздің интеллектуалды асыл қазынамыз!	118
Тоқжанова Н. ВЕБ-шолу – жаңа жанр түрі	121
Закирьянова А. АДАМДЫҚ БОРЫШЫҢ...	122
Тоқшылықова А. Массмедиа және интеллектуалдық құндылықтар	123
Ахметов М. Қазақстан Республикасындағы сандық телевидениенің мүмкіндіктері мен келешектегі дамуы ..	128
Өмірбаев А. Журналистика – қоғамдық құнды мамандық	130
Ақынбекова А. Қазақ радиосында - «корей редакциясы»	133

Ғылыми басылым

Қазақстандық БАҚ заманауи талаптарға сай дамуы мен модернизациялау мәселелерін талқылауға арналған «ҚАЗАҚСТАН ЖУРНАЛИСТИКАСЫНЫҢ БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ» атты республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары

29 қазан, 2014 ж.

ИБ №7585

Басуға 28.10.2014 жылы қол қойылды. Пішімі 60x84 1/8.
Көлемі б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс. Тапсырыс №2189.
Таралымы 120 дана. Бағасы келісімді.
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды

пайдаланушыларының қажеттіліктері мен қалауларына сәйкес салыстырмалы түрде тәуелсіз дамып отырады.

Қолжетімділік пен географиялық тәуелсіздік. Интернеттің ақпараттық ресурстары тәулігіне 24 сағат, жылына 365 күн бойы жер шарының кез келген бөлігінде қолжетімді. Одан бөлек, пайдаланушы оның қажеттіліктеріне толықтай жауап беретін ақпарат көзін таңдау мүмкіндігіне ие болады.

Шапшаңдық. Желі мүмкіндіктері ақпаратты Интернетте өте тез арада орналастырып, жаңартуға мүмкіндік береді. Желілік БАҚ оқиға орын алғаннан кейін бірнеше минуттан кейін ол жөнінде егжей-тегжейлі ақпарат беру мүмкіндігіне ие. Бұдан бөлек, электрондық пошта немесе Интернеттің басқа қызметтері арқылы санаулы минуттар мен секундтар ішінде кез-келген ақпаратты шектелмеген қашықтыққа жіберуге болады, соның ішінде шынайы уақыт шеңберінде.

Жайлылық. Интернет пайдаланушыға желідегі өз жұмысын максималды түрде визуализациялай отырып, өзіне ыңғайлы уақыт пен режимде қажетті ақпаратты алуға мүмкіндік береді.

Өлшемділік. Желідегі барлық ақпаратқа дерлік есеп пен сандық талдау жасай алады. Интернет-технологиялар аудитория құрамы мен оның өзін-өзі ұстауын бақылай отырып, бір мезетте оның сұрауларына жауап беруге мүмкіндік береді. Сайт иесі қашан және қанша пайдаланушы желілік ресурсқа кіріп, олардың неге қызығушылық танытқанын, қандай парақшаларға кіргені жөніндегі ақпаратқа автоматты түрде ие болады. Мақсаттық аудитория жөніндегі нақты түсінік коммуникацияны барынша тиімді түрде құруға мүмкіндік береді.

Жеке тіл табу. Интернеттің маңызды ерекшелігі – әр пайдаланушымен жеке сөйлесу мүмкіндігі. Интернет әрбір келіп кетушімен жеке сөйлесуге мүмкіндік береді. Жеке ерекшеліктері мен мінездемесі ескеріледі. Ақпараттық хабарламаны ақырғы пайдаланушыға жеткізу барысында оның географиялық немесе әлеуметтік жағдайын ескеріп, оның қалауларына байланысты белгілі бір шрифтілік немесе реңктік көркемдеуді пайдалануға болады. Ұқсас технологиялар, мысалы веб-сервердің пайдаланушыларына, олардың бұл хабарландыруды тәуліктің қай мезгілінде көретініне немесе оның қай аймақтан «келетініне» байланысты, әртүрлі жарнамалық хабарландыруларды көрсету үшін пайдаланылады [5].

Интербелсенділік. Интернеттегі коммуникация – интербелсенді, яғни тараптар арасында белсенді өзара әрекет алмасу жүріп жатады. Диалогтық қасиет WWW технологиясының өзіне кіріктіріліп, журналистикаға коммуникацияның бір бағыттағы тәсілдерінен бас тартуға мүмкіндік береді. Интернет, коммуникацияның басқа құралдарымен салыстырғанда, тиімді кері байланысты, аудиториямен арадағы диалогты қамтамасыз етеді. Оның интербелсенді сипаты кері реакцияны, сөйлесушіден келетін жауапты күтуге кететін уақытты айтарлықтай үнемдеуге мүмкіндік береді.

Гипермәтіндік болмыс – интернеттің негізі және оның бірегей қасиеті. Интернеттегі ақпарат ауқымдары өзара сілтемелер арқылы байланысқан. Гипермәтіндер пайдаланушыға үлкен көлемді ақпарат ішінде желілік емес навигация жүргізуге мүмкіндік береді. Гипермәтіндік технологияның ерекшелігі – оның ақпараттың адам қатыса отырып өңделуіне бағдар алғандығында: пайдаланушы өз қажеттіліктерін ескере отырып, материалды құруға немесе меңгеруге қатысты өз амалын өзі анықтайды.

Мультимедиялық – веб-парақшада ақпараттың барлық түрін мәтіндік, графикалық, бейнелік сияқты түрлерін пайдалана алу мүмкіндігі. Сөйтіп, компьютерлік ортаның негізін құрайтын гипермәтіндік байланыстар арқылы мультимедиялық бір веб-парақшада телевидениенің (динамикалық кескін), радио (аудио) мен прессаның (мәтіндер, суреттер) мәнерлі құралдарын қатар қолдануға мүмкіндік береді.

Көлемнің бекітілмегендігі – электрондық коммуникативті кеңістік, баспалық немесе эфирлік кеңістікпен салыстырғанда, шектелмеген десе де болады. Бұл жерде көлемі бағдарламаның эфирлік уақытымен немесе баспа таңбаларының санымен шектелмеген ақпарат кез-келген көлемде орналастырыла алады.

Төмен шығын – желілік басылымдарды өндіру және қолдау баспалық басылымдарға қарағанда әлдеқайда арзан. Олар жасалудың төмен бағасымен, өңделудің қарапайымдылығымен, сондай-ақ ақпараттың таралымын көбейту қызметімен ерекшеленеді.

Баспа нұсқасы жоқ желілік басылымдардың негізін қалаушы болып 1990 жылы Дэвид Карлсон негізін қалаған американдық «The Electronic Trib» интербелсенді газеті саналады.

Елімізде интернеттің дамуы 1994 жылдың аяғы десек болады. Сол кезеңдегі сайттардың қатары 15-ке жеткен екен. Содан бері отандық Интернет желісінде әр түрлі тақырыпты, мысалы, ірі

компаниялар, мекемелер, облыстық-қалалық әкімдіктерден бастап, елдегі спорт, мәдениет, тарих, жаңалықтарды т.б. қамтыған сайттардың қатары біртіндеп көбейе түсті.

Мәселен, 1997 жылы қазақстандық футбол мен шайбалы хоккейге арналған тұңғыш спорттық сайт дүниеге келді. Ал Семейдің Ф.М.Достоевский атындағы орыс драма театры елдегі театрлар арасында алғашқы болып Интернетте өз сайтын жариялады. 1998 жылдың 30 қыркүйегінде Алматыдағы Орталық әмбебап дүкенінің 30 жылдығына арналған мерейтойлық концерттен республикамызда Интернеттің көмегімен тұңғыш аудиовизуалды трансляция жүзеге асты. Төл Интернет жүйеміздегі қызметтің тырнақалды жетістіктерін осылайша әр қырынан тізбелеп шығуға болады [6].

Осы жылғы мәліметтерге сүйенсек, Қазақстанда интернетті қолданушылар саны 10 миллионға жуық шамада. Яғни, жалпы халық көлемінің 45% құрайды. Ескере кету керек, келтірілген көрсеткіш өзгермелі, қолданушылар саны көбейген сайын интернет беттеріндегі ақпаратқа деген сұраныс та арта түспек. Қазнеттегі қазақ тілді сайттар салыстыру үшін 2009 жылы жалпы көлемнің небәрі 3% құраса, қазіргі таңда бұл көрсеткіш 13% жеткен. Бұл осы уақыт аралығында 6 мыңнан астам домен аттары тіркелді деген сөз.

Алаш арысы Ахмет Байтұрсынұлы: «Алаш азаматтары, білмей жазып, елді адастырсаңыздар, алты миллион қазақтың обал-сауабы сіздің мойныңызда, сондықтан не айтсаңыз да біліп айтыңыз, не жазсаңыз да біліп жазыңыз. Сіз адассаңыз, сіздің соңыңыздан халық адасады», – деген жауапкершілікке толы аталы сөздер бүгінгі интернет журналистикамызға тікелей қатысы бар секілді. Сондықтан да интернет журналистика даму үдерісінде тек жағымды жаңалықтарымен, ғылыми-танымдық бағыттарымен сауатты, сапалы контентпен толығып дамыса екен дейміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Березин В.М. Массовая коммуникация: сущность, каналы, действия.-Москва: РИП-холдинг,- 2003. – 124 с.
2. Машкова Г.С. Интернет-журналистика.- Тамбов: ТГТУ,-2006.-86 с.
3. Калмыков А.А. Медиалогия интернета.- Москва: Либроком ,-2013.
4. Гэллорейт Дж.Новое индустриальное общество.-Москва: Прогресс,- 1976.-264 с.
5. Рэддик Р., Кинг Э. Журналистика в стиле онлайн.-Москва: Вагриус,-1999.-45с.
6. Жапек М.,Оразбай Г. Қазақстандық интернеттің «Туған күні қашан?»// ҚазҰУ Хабаршысы,№1,2005.-42-45 бб.

Рушанова Н.

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
журналистика факультетінің аға оқытушысы

ДИКТОРЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІ

Жалпы адам баласы о баста жаратылғанда сана-сезім, ақыл-ой, есту, көру, сөйлеу сынды ұлы қасиеттерді бойына сіңіреді. Осылардың ішінде сөйлеу адам өмірінің құнды бөлшегі. Сөйлеу – ол дауыс арқылы жүзеге асады. Дауыстың да сан алуандылығы, бірін-бірі қайталамайтын ерекшеліктері өте көп. Сондай-ақ дауыстың ырғақпен әдемі естілуі адамның ішкі мәдениеті мен парасатына да байланысты екен. Мәселен, әуезді сөйлеу, дауыстың ырғағы мен интонациясын қолдана отырып, оны іс-қимыл арқылы жеткізу тыңдаушысын ешуақытта жалықтырмасы анық. Қазақ тілінде дауысты дыбыстар-дыбыстау мүшелерінің бірыңғай толық қатысуынан, фонациялық ауаның кедергісіз, еркін және баяу шығуынан жасалатын дыбыстарды айтамыз. Дауысты дыбыстар фонациялық ауаның кемейде керіліп тұрған дауыс шымылдығына соқтығуынан пайда болған дірілден жасалады. Дауысты дыбыстардың басты қасиеті сөз ішінде буын жасап, дауыссыз дыбыстармен тіркесе алатындығында. Қазіргі қазақ тіліндауыстылар жүйесі 9 дыбыстан құралады: а, о, е, ы, і, о, ө, у, ү. Дауысты дыбыстар айтылғанда жақтың, еріннің, тілдің қатысу дәрежесіне қарай: ашық – қысан, еріндік – езулік, жуан – жіңішкеболып бөлінеді.

Қазақ радиосының корифейлері, қазақтың алтын дауысына айналған елімізге белгілі – Мина Сейітова, Әнуарбек Байжанбаев, Әмбет Сержанов, Қатира Әзімбаева Асыл Рахымжанова, Өмірбек Байділдаев, Жанель Асқарова, Сауық Жақанова сынды қара сөзден қаймақ қатқан дикторлар дауысы сол кездегі қазақ тыңдармандарының жадында мәңгі сақталды. Естіген құлаққа жағымдылығымен өзіне еріксіз баурап, көңілінді көтеріп, әсерге бөлейтін әуезді үн, ырғақты мәтін жүректерге жетіп жатты. Сауық Жақанова бір сұхбатында дауысқа қатысты былай дейді: «Біз тек қана жазып алған мәтінді оқитынбыз. Бірақ тыңдармандарға соның барлығы өз ойымыздан шығарып айтып отырғандай әсер беретін. Бұлақтай мөлдір, әуезді ашық дауыстар еріксіз баурап, ерекше сезімге бөлейтін.

Ликлайдер (John Licklider) ие. Өзінің «Galactic Network» атты жұмысында ол болашақта әлемнің кез-келген нүктесінен бағдарламалар мен мәліметтер базасына бір мезетте қол жеткізу мүмкіндігіне ие адамдардың арасында жаһандық компьютерлік байланыстың болу мүмкіндігін болжаған болатын. Оның болжамы Интернет халықаралық желісінің қазіргі заманғы құрылымын көрсетіп берді.

1969 жылы әлемде алғаш рет төрт АҚШ университетінің компьютерлері ARPANET деген атауға ие болған бірыңғай жүйеге біріктірілді. Бұл жыл Интернеттің дүниеге келу жылы есебінде саналып келеді.

1972 жылы желі технологиясы бүкіл әлемге ұсынылды. 1973 жылы Ұлыбритания мен Норвегия арасында алғашқы халықаралық желілік байланыс орнатылды. Ал, 1980-жылдардың соңында APRAnet желісіне Кеңес Одағы келіп қосылды.

1980 жылдары дүние жүзі бойынша желілер саны мен оларға қосылулар саны үдемелі түрде өсе бастайды. Интернет технологиясы зерттеушілердің көбінің қолдауына ие болып, желіні күнделікті компьютерлік коммуникациялар үшін әртүрлі санаттағы адамдар пайдалана бастайды.

1971 жылы Рэй Томлинсонның (Ray Tomlinson) бастамасымен электрондық пошта технологиясы – мәтіндік хабарламаларды жіберу жүйесі ойластырылып шығарылды. Алғашқы жіберілім тізімдері 1975 жылы пайда болды, ол шын мәнінде желілік басылымдардың түп бейнесі болды, себебі алғаш рет компьютерлік желіде жарияланымдардың жаппай таралуы орын алды. 1979 жылы хабарламалары оқушылар тарапынан құрастырылып таратылған жаңалық топтамаларының ірісі әрі ескісі USENET өз жұмысын бастайды.

1990-жылдардың ортасына дейін Интернет тек ғылым, білім қауымдастықтарына және үкіметтік құрылымдарға, көбінесе тек АҚШ-та қолжетімді болды. Алайда 1991 жылдан бастап WWW (World Wide Web) технологиясының ойлап шығарылуының және Mosaic пен Netscape алғашқы графикалық браузерлерінің пайда болуының арқасында Интернет әрбір адам үшін қолжетімді дүниеге айналды [1].

WWW технологиясын жасап шығарушысы CERN еуропалық физикалық лаборатория қызметкері, британдық Тим Бернерс-Ли (Tim Berners-Lee). Әлемді ілгері жылжитқан басқа да көптеген өнертабыстармен салыстырғанда бұл өнертабыс бір адам тарапынан жасалған болатын. Сондай-ақ, желінің ашық, еркін, ешкімге тәуелді емес болуы үшін Тим Бернерс-Лидің өзі бәрінен де көп әрекет жасады. Тек жоғарғы тап пайдаланатын мықты коммуникациялар желісін ол сондай-ақ БАҚ-қа айналдырды.

Бернерс-Лидің өнертабыстары – құжаттар арасында байланыс орнататын, мәліметтерді жіберудің гипермәтіндік топтамасы мен белгілеудің гипермәтіндік тілі (HTML), құжат мекенжайларын іздеудің әмбебап жүйесі мен интернет-браузер ондаған миллион адамның ақпаратқа қол жеткізуіне жол ашып, әлем мен адамзатты айтарлықтай өзгертті. Ақпараттық құжаттардың үлкен бөлігі, соның ішінде дәстүрлі газеттердің желілік нұсқалары мен желілік басылымдардың өздері трансляция үшін WWW қызметін пайдаланатындықтарын атап өткен жөн.

1994 жылдың 7-сәуірі – ресейлік Интернеттің (Рунеттің) туған күні, бұл күні IANA халықаралық ақпараттық орталығы Ресей Федерациясы үшін ru ұлттық доменін тіркеді [2].

Қазақстандық kz 1994 жылдың 19-қыркүйегінде дүниеге келді. Енді осы интернет жүйесінде ең қажетті құралдарға толығырақ тоқтала кетсек.

Usenet жаңалықтар топтамасы, немесе оларды ресейлік желілерде атайтындай, телеконференциялар – ұжымдық коммуникациялық жүйе, қызығушылықтары ұқсас болып келген адамдардың қатынасуына арналған клуб. Егер электрондық пошта хабарламаны «бір адамнан – бір адамға» принципі бойынша жіберетін болса, желілік жаңалықтар хабарламаларды «бір адамнан – көп адамға» принципімен жібереді. Әр хабарламаны жіберу механизмі сыбыстарды жіберуге ұқсас: желінің жаңа хабарлама алған әр түйіні жаңалықты басқа түйіндерге жібереді. Жіберілген хабарлама желі бойынша көп мәрте қайталанып, әлемдегі телеконференцияның барлық қатысушыларына айтарлықтай қысқа мерзімде жетіп, таралады. Белгілі бір тақырыпты талқылауға қай жерде болғанына қарамастан, көптеген адам қатыса алады.

Жаңалықтар тақырыптық топтар бойынша бөлінген. Белгілі бір топпен немесе топтар иерархиясымен жұмыс істеуді бастай отырып, олармен жұмыс жасау ережелерін де ескеру керек. Телеконференцияның екі түрі болады – модерацияланатын және әдеттегі. Модерацияланатын топтарда пайда болатын хабарламалар желі бойынша таралмастан бұрын модератор тарапынан тексеріледі, бұл өз кезегінде цензураның бір түрі.

Жіберілім тізімдері (maillists) – бұл қызмет те «бір адамнан – көп адамға» принципі бойынша жұмыс істейді және оның қызметінің мәні электрондық пошта арқылы барлық тілек білдірушілерге тематикалық хабарларды жіберу қызметі. Бұл – жеке хаттамасы мен клиент-бағдарламасы жоқ және тек электрондық пошта арқылы жұмыс істейтін жалғыз дерлік қызметтің түрі. Жіберілім тізімінің жұмыс істеу идеясы шын мәнінде көптеген адамдардың – жіберілімнің осы тізіміне жазылушылардың ортақ мекен-жайы болып табылатын бір электрондық пошта мекен-жайы бар деген негізде құралады. Хабарламаны осы мекен-жайға жолдай отырып, оны аталған тақырып бойынша жіберілім тізімінің барлық жазылушылары алады.

Әдетте, жіберілім тізімдеріне келесі жағдайларда жүгінеді. Біріншіден, ұйымдар өз клиенттеріне, өз өнімдерінің тұтынушыларына немесе қызығушылық танытқандарға жаңа өнімдер шығарылымы, коммерциялық ұсыныстар, компания жаңалықтары және т.б. жөнінде хабарлау үшін жиі жіберілім тізімдерін құрады. Екіншіден, аса айрықша бір мәселені талқылау кезінде оған Usenet жаңалықтарында арнайы топ құру үшін қажет. Үшіншіден, жіберілім тізімдері көбінесе виртуалды жұмыс топтары – ғаламшарымыздың әр бөлігінде тұратын, бірақ бір мәселе бойынша жұмыс жасап жатқан адамдар тарапынан құрылады [3].

Чаттар (IRC – Internet Real Chat немесе «Интернет арқылы әңгімелесу» мағынасына ие) – шынайы уақыт режимінде жазбаша дискуссияларды қолдайтын ұжымдық коммуникацияның интербелсенді жүйесі. Чат қызметі негізінен ойын-сауық мақсатында пайдаланылады. Алайда оны маңызды халықаралық дискуссиялар үшін де пайдалануға болады. Бұл қызмет Usenet-ке ұқсас болып келеді, бірақ оның ішінде хабарлама алмасу шынайы уақыт режимінде лезде жүзеге асады. Интернетте IRC желілер жүйесі бар. Пайдаланушылар арналардың бірі – тақырыптық топқа мүше болып, мәтіндік режимде жүргізілетін сөйлесуге қатысады.

ICQ қызметі («I seek you» ағылшын тілінен аударғанда – «Мен сені іздеймін») – пайдаланушыларға шынайы уақыт режимінде хабарламалармен алмасуға, сонымен қатар чат ұйымдастырып, файл және т.б. жіберуге мүмкіндік беретін қызмет.

FTP қызметі (File Transfer Protocol – файлдарды жіберу хаттамасы) – шынайы уақыт режимінде алыстағы компьютерден өз компьютеріне немесе керісінше файлдар (бағдарламалар, бейне, аудио файлдар, құжаттама т.б.) көшірмесін жасау мүмкіндігін беретін қызмет [4].

WWW («World Wide Web» – «ғаламдық тор») – интернеттің ең танымал қызметі әрі ақпаратпен жұмыс істеудің ең ыңғайлы құралы. WWW – шығу тегі әртүрлі ақпараттық элементтерді (мәтін, суреттер, дыбыс) бір құрылымдалған құжатта (Web-парақша) біріктіруге, сондай-ақ желінің ерікті бөліктерінде орналасқан басқа құжаттарға жасалған сілтемелерді (гиперсілтемелерді) кез келген құжатқа енгізуге мүмкіндік беретін, ақпаратты Интернетте ұйымдастыру жүйесі. Өзара сілтемелер арқылы байланысқан және ортақ мақсатқа жетуді көздейтін Web-парақшалар жиынтығы Web-сайт деп аталады. Қазіргі уақытта WWW технологиясының ыңғайлы және танымал болғандығы соншалық, көптеген желі пайдаланушылары WWW қызметі мен жаһандық желілерді жалпы алғанда жаңылыстырып алады.

WWW ресурстары Интернетке танымалдылық әкелген орасан зор мәліметтер ауқымы. WWW сілтемелері WWW қызметінің өзіне тән құжаттарға ғана емес, сонымен қатар Интернеттің басқа да қызметтері мен ақпараттық ресурстарына да меңзейді. Яғни, WWW бағдарламалық құралдары желінің әртүрлі қызметтері үшін әмбебап құрал болып табылады.

Telnet қызметі – Интернетке қосылған компьютерлерге басқа компьютерлермен байланыс жасап, оларды іздеуге мүмкіндік береді. Интернетке қосылған алыстағы компьютермен телефон мен модем арқылы байланыс орнатып, пайдаланушы іздеуді алыста орналасқан жүйеде өз компьютерінен іздегендей жүзеге асыра алады. Интернет пайдаланушысы әлемнің басқа нүктесіндегі компьютерге көрші үйде орналасқан компьютермен байланыс орнатқандағыдай қосыла алады.

Веб-орта ерекшеліктері. WWW бірқатар ерекше қасиеттерге ие, олардың арасынан маңыздыларын бөліп көрсетуге болады. Олар:

Ашықтық. Интернетке қосылған кез-келген адам қол жеткізе алатын ашық жүйе. Ақпараттық жүйелерге телефон желісі немесе жерсеріктік арнасы арқылы, сонымен қатар кабельдік телевидение желілері арқылы қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Децентрализация. Интернет желі дамуын бақылайтын орталықтандырылған ұйымдастырушылық құрылымының болмауымен сипатталады. Желідегі ақпарат мазмұнын қадағалап немесе пайдаланушылардың қосылуын бақылап отыратын арнайы ұйым жоқ. Бүкіләлемдік тор желі

жіне өз халқының тұрмыс-тіршілігін біліа отырады. БАҚ-та этникалық тақырыпта берілген ақпарат бірде оң, бірде кері әсер беретін жағымсыз қызмет атқарады. Алғашқысында этникалық ақпарат ізгілік, толеранттылық міндет атқарады. Ол адамдардың көңіл – көзін ашып, ақпарат береді, оларды игі істерге бастайды. Бұндай ақпарат оқырмандар бойында басқа ұлтқа деген құрмет пен сүйіспеншілік тудырады.

Соның бір құралы – баспасөз. Баспасөз бұқаралық ақпарат құралдарының бір саласы, соның ішінде орасан зор мүмкіндіктерді иеленетін жүйе. ХХІ ғасыр адамзат игілігіне ұсынған ұлы жаңалығы адам баласының көзқарасына, ой-санасына тікелей әсер ететін идеологиялық құрал. Рухани нәр мен эстетикалық әсер беретін өнердің өзгеше бір түрі. Қазіргі таңдағы уақыт аясынан «ақпарат ғасыры» деген ұғымды иеленіп отырған кезеңде баспасөздің ақпарат кеңістігінен алатын орны айрықша. Мерзімді басылымдардағы мақалалардың берер тағылы мол. Ұлттық діл мен дін, ұлттық сезім мен рух, ұлттық тәрбие мен сана, ұлттық болмыс-бітім бойымызға ананың сүтімен, әженің тілімен, ата-бабамыздың салт-дәстүрімен қалыптасса, соны дүниежүзі халықтарына бар артықшылығымен танытуда мерзімді басылымдардың атқаратын қызметі ұшан-теңіз.

Соның бір бүгінгі таңда «Қазақ әдебиеті». «Қазақ әдебиеті» газетінің ел егемендігінің қарсаңындағы нөмірлерін ақтарып отырсаңыз, басылымның ұлт мүддесін көздеген жарияланымдарға барынша мән бергеніне көзіңіз жеткендей болады. Газет әлеуметтік – экономикалық, әдебиет пен мәдениет, өнер. Қаны сорғалаған ұлттық мәселелер тұрғысында ой-пікірлерге жедел де батыл түрде қозғау салып отырды. Материалдар авторлардың құрамы да әрқили болып келеді.

Алғашқы нөмірі шыға бастағанына жетпіс жылдан асқан Тәуелсіз Қазақстанның әдебиет, мәдениет және өнер газеті – «Қазақ әдебиеті» ұлт рухының жоқтаушы – шырақшысына айналды. Газет небір қара түнек кезеңдерде ілікпеді, сынбады, қоғамдық кеселді қандауырмен сылып алып тастай алмаса да, сол кеселдің тамырын тамыршыдай тап басып, айтып бере алды, қалай емдеу жолдарын да нақты көрсете білді. Газеттің алғашқы өрлеуі елуінші жылдардың ортасында қоғамдағы жылымық сәтке сәйкес келсе, кейінгі сексенінші жылдардың екінші жартысындағы демократия, жариялылық, қайта құру үрдісі белең алған кезеңде болды. Басылым ұлт публицистикасының алтын дәуіріне жол ашты. Ұлттық сананы оятудағы сіңірген өлшеусіз еңбегін бүгінде барша жұрт мойындаған «Қазақ әдебиеті» газеті о бастан-ақ туған тіліміздің тағдыры жөнінде зиялы қауымының жан дауысын үзбей жеткізген болса, ұлттық салт-дәстүрлерімізді сақтау, әдебиет пен өнеріміздің келешегін ойлау, ғылым мен білімнің деңгейін көтеру сияқты көкейкесті проблемалар жөнінде «бас кеспек болса да, тіл кеспек жоқ» деген принциппен, кеңестік идеологияның, тотаритарлық жүйенің сол дәуірлеп тұрған тұстарында батыл айта білді. «Ақтаңдақтар ақиқаты», арыстарды ақтау, Желтоқсан шындығы, экологиялық зардаптар, т.б туралы да дер кезінде мәселелер қозғаған газет партияны және партократияны халық алдындағы қылмысы мен құлдыраған беделі жөнінде тұңғыш болып үн көтерген басылымдардың бірі. Халқымыздың еркіндікке ұмтылысындағы жарқын белес болған бұл басылымның бетінде жиі жарияланған жүрекжарды мақалалар Тәуелсіздікті аңсаған қалың бұқараға бостандықтың бір жұтым ауасындай әсер еткені ақиқат. Қазіргі таңда Тәуелсіздігіміздің, дініміз бен діліміздің, тіліміздің сатқындары мен дұшпандарына қарсы күресте ұлт рухының шырақшысына айналған «Қазақ әдебиеті» газеті өзінің арпалысқа толы майданның нақ ортасында жүр. Бұған қазақ көркемсөз шеберлерінің отты материалдарын қалың оқырманның әрдайым құнығ оқитыны айқын дәлел. Газет ұлт публицистикасы өресінің кеңейе түсуі жолында ұлттық мүдде биігімен көріне білетін қазақ көсемсөз шеберлерін даярлаудың үлкен мектебіне айналып отыр.

1990 жылы 22 наурызда ұлт газеті ретінде дүниеге келген «Ана тілі» газеті алғаш сандарынан бастап Ана тіліне арша болуды, жат пиғылдағылармен қарсы аяусыз күрес ашуды ең басты міндет, борыш санады, осы бағытта кең көлемде насихат жұмыстарын жүргізіп жатты. Азамат-публицист М.Қабанбай «Ана тілі» газетінде қызмет еткен жылдары тіл тағдырына қатысты ондаған мақалалар жазып, бітпес қан майданның алдыңғы шебінен табыла білді. Өзіндік ой-толғамдарға тұнып тұрған бұл отты дүниелерді тебіренбей оқу мүмкін емес. Көсемсөз шебері мына мақаласында алғашқы сөйлемдермен-ақ қалың оқырманын еліктіріп алып жөнелді: «Біз маймыл құйрығымызға қоңырау тағып алған қызық ұлтпыз. Соңғы ғасырларда біреуін аз кіріп, үшеуін тағып алдық. Сән үшін емес, себебі, тат басқан, тісі түсе жаздап тұрған ескі қоңыраулар... Қай інге бас сұқсақ та, әлгі қоңыраулар әрқайсысы кезек-кезегімен «Ойбай, Ұлы жүзбіз! Жоқ, Орта жүзбіз деген мен едім! Кіші жүзді қайда қоясындар, оу, а ағалар?!», – деп шырылдайды да тұрады. Құлақтың етін жейтін мазасыз-ақ

шылдыр... Қоңыраулы құйрықты шауып тастай алмайсың. Өйткені, құдай бере салған құйрық. Түкке керексіз феодалдық жүндес құйрық пен қоңыраулар!

Публицист М.Қабанбайдың «Ана тілі» және «Қазақ әдебиеті» басылымдарында ара тұра жарияланған мақалалары қалың оқырманның назарын аударып, терең ойларға жетелейді. Жазылған қайбір мақаласы болмасын өзекті мәселелер айқын көрініс тауып жатады.

Бір шынайы демократиялық принциптердің бұқаралық ақпарат құралдары жинайтын және халық арасына кеңінен тарататын хабарлардың әлеуметтік жауапкершілігін қамтамасыз етуі тиіс екені жөнінде айтуға енді ғана мүмкіндік алдық. Бүгін бір жайт айқын болып отыр: демократия хабарларының санымен емес, ақпараттық теңсіздікке қарсы қажымас күреспен ғана қамтамасыз етіледі. Сонда ғана жетпіс жылдан астам уақыт бойы коммунистік идеологиялық догманизм аясынан шыға алмай келген журналистика беделі тәуелсіз қоғамымызда сапалық биік деңгейге көтеріледі. Кеңестік дәуірде бұл беделді күштілер әлемі, бюрократиялық партиялық, мемлекеттік ақпарат түсіріп келгенді. Егеменді қазақ елінде мұнымен, яғни өз абыройын түсірумен өзге емес, журналист ағайындардың өздері айналысып кеткен сияқты. «Егемен Қазақстан» газетінің бас редакторы Е.Смайылдың «Жаны ашығандық па, сойыл соғарлық па?», – деген мақаласында ашына жазғандай, газеттің бұрынғы кейбір беделді деген журналистерінің сойыл соғуымен айналысып кетуі, өздері кезінді су ішкен құдықтарына түкіруі журналистік қасиетсіздіктің айқын дәлелі болып табылады. Ашып айтар болсақ, мұның астарында таптауырын болған тақырыптарға айналып соға берушілік, даңғазалық, көсемшілдік сияқты қасиетсіз күйбең жатыр деп айтуға толық негіз бар. Саясаттағы мыңжыңдықтан гөрі әлеуметтік-экономикалық өміріндегі шынайы шындықты жазу қажеттігі туындап отыр.

Осындай ұлттық мүддемізді насихаттап, халқымызға жаны аштың мерзімді басылымдарды атап өте беруге болады. Олардың қатарында «Жас алаш», «Жас қазақ», «Айқын», «Алаш айнасы». Баспасөз билігі жөнінде айтқанда, ең алдымен, тұтас қоғам, жекелеген адамдар мен журналистер мүдделерінің қаншалықты қорғалып отырғандығын естен шығармау маңызды. Мұның өзі жетімсіз. Қазақ қоғамы нарықтық қатынастармен сипатталатын экономикалық дамудың ауыр да азапты кезеңін бастан кешуде. Басты бағымыз сол, ұлттық сана-сезім сілінісінің бүгінгі қоғамдық құбылысқа тән болуы. Республикалық тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдары жоғарыдағы өзекті мәселелер төңірегінде байсалды ой қозғауға бағыт бұрған. Басылымдарда халық мүддесін көздеген материалдар бұрынғы қай кездегіден болсын, салиқалығымен назар аудартады. Солай десек те, бүгінгі қиын кезеңде қазақ журналистикасының ішкі проблемалары қатты алаңдатып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «www.today.kz». Негізгі жаңалықтар беті. 2011ж. 30 мамыр.
2. Қазақ журналистикасы. I том, Алматы. «Таймас» баспасы, 2008. – 76бет.

Әлімжанова А.
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Журналистика факультетінің
аға оқытушысы

ИНТЕРНЕТ ЖУРНАЛИСТИКАНЫҢ ДАМУ КЕЗЕҢДЕРІ

Интернет – (ағыл. InterconnectingNetworks) – өзара байланысқан желілік бөліктер, яғни TCP/IP хаттамасы негізінде өзара байланысқан жаһандық ақпараттық жүйе. Интернет желісі ішінде еркін ақпарат алмасу жүретін ұлттық, аймақтық және жергілікті компьютер желілерін біріктіреді.

Интернеттің пайда болуына жанама серпін берген жайт Кеңес Одағының 1957 жылы алғашқы жасанды Жер серігін ұшыруы еді. Сол кезде екі ұлы держава – КСРО мен АҚШ арасындағы технологиялық қарулану жарысы басталған болатын. 1958 жылдың басында Д.Эйзенхауэр нұсқауымен АҚШ қорғаныс министрлігінің шеңберінде Жетекші зерттеу жобалары агенттігі (AdvancedResearchProjects Agency, ARPA) құрылды. Оның міндеті Кеңес Одағы тарапынан ядролық соққы болған жағдайда американдық коммуникациялар желілерінің құлдырауына бөгет болатын технология жасап шығару болды.

1961 жылы бұл салада Интернет атасы деп жиі аталатын Леонард Клейнроктың (Leonard Kleinrock) теориялық зерттеулер жинағы ұсынылды. Желіні құрудағы жетекші рөлге Джон